HAMD

Kur'an-ı Kerim'in en önemli kavramlarından biri olan hamd, 50'den fazla ayette geçmektedir.

Türkçe'de tek kelimeyle karşılığı olmayan hamd (günümüz Türkçesindeki yazılışı: hamt), bir güzelliğin veya nimetin kaynağı ve sahibi olan kudreti, övgü ve yüceltme duygularıyla anmaktır. Bunu, övmek diye tek kelimeyle ifadeye koymak yeterli olmaz. Türkçemizde yine övmek olarak bildiğimiz medih (methetmek) herhangi bir güzellik ve nimeti, yüceltme duygusu taşımadan övmektir ki, hamdin yerini tutmaz. Bir başka deyimle, her hamdde bir medih yönü vardır; fakat her medihte hamd yoktur.

Hamd, bütün müfessirlerin ve Arap lügatçilerinin ortak kanaatlerine göre, en geniş anlamda şükürdür. Şükürle farkı, hamdin dille yapılmasıdır. Şükürse hem dille hem de hareket ve davranışlarla ifade edilebilen bir yüceltme yoludur, (bk. burada, Şükür mad.) Ayrıca şükür, mutlaka elde edilen bir nimet karşılığında yapılır. Halbuki hamd, nimetin Yaratıcısına, o nimet fiilen bize ulaşmasa da yapılmaktadır. Bu yüzden, Allah'a hamd, her hal ve şartta, şükürse bize ulaşan nimetler karşılığında yapılır. Ve bu yüzden, fazlalaşmasını istediğimiz şeyler için şükrederiz.

Hamdin şükür ve medihle farkları şu tespiti zorunlu kılıyor: Hamd, Yaratıcı dışında hiçbir şahıs ve kuvvete yöneltilmeyecek bir övgü türüdür. "Hamd, nimetleri sınırsız ve sonsuz olan kudrete yapılır ki, o da Allah'tır." (Taberî)

Hamd, kişisel ve basit menfaatler karşılığı ifade edilen bir övme değildir. Evrensel ve küllî değerlere duyulan hayranlığın bir ifadesidir ki, kişisel yararlarımıza ters düşen durumlarda da dile getirilebilir. Kişisel çıkarların hareket noktası yapıldığı övmelerin, Kur'an'ın gösterdiği hamde ters düştüğüne dikkat çekilmiş-

tir. Müfessir Fahreddin Râzî (ölm. 606/1209) bu noktada bize çok ilginç bir anekdot sunuyor:

Tasavvuf tarihinin büyük isimlerinden biri olan Seri es-Sakatî (ölm. 251/865) yaşadığı devirde Bağdat'ın en büyük tüccarlarından biri idi. Bir gün evinde oturmakta olduğu bir sırada, bir haberci heyecanla içeri girdi ve Serî'ye, Bağdat Çarşısı'nın yandığını söyledi. Haberi duyan Serî, şaşkınlık ve ürpertisini ifadeye geçmeden haberci şunu ilave etti: "Fakat sizin dükkânınıza bir şey olmadı." Olayın bizi ilgilendiren kısmı bundan sonrasıdır. Yıllar sonra bir gün Serîye "Nasılsınız" diye sorulduğunda o, şöyle demiştir: "Yıllar önce ağzımdan çıkan bir 'Elhamdü lillah' sözü için Allah'tan affımı dilemekle meşgulüm." Bunu hayretle karşılayan dostuna Serî'nin verdiği cevapsa şudur:

"Bağdat Çarşısı'nın yandığını söyleyen haberci benim dükkânımın kurtulduğunu ilave ettiğinde, nefsim bana elhamdü lillah dedirtti. Başkalarının mutsuzluğu yanında benim çıkarımın korunmuş olması üzerine hamd etmiş olmanın acısı ve utancı içinde yıllardır Allah'tan beni bağışlamasını diliyorum."

Demek oluyor ki hamd, Allah'ın tanrılık vasfının sayısız hikmetlerini düşünerek tanrılık sıfat ve kudretini övmektir. Bu kudretin karşımıza çıkardığı varlık veya olay bizim kişisel hesabımıza ters düşse de hamd yapılmalıdır. Bu yüzdendir ki, Fâtiha'nın ilk ayetinde "Ben hamdederim" veya "Biz hamdederiz" yerine "Hamd Allah'a mahsustur" gibi, evrensel ve küllî bir ifade kullanılmıştır. Böylece hamd, insanların kişisel bağlarından kurtarılmış, Yaratıcı Kudret'in bir hakkı olarak tescil edilmiştir.

Hamd, insanlar yapsa da, yapmasa da ve insanların hamdlerinden önce de, sonra da Allah'a mahsustur, O'nun hakkıdır. "Ben hamd ederim" veya "Biz hamd ederiz" tabirlerinin kullanılması Yaratıcı Kudret'e hamdi, ölümlü varlık insanın istek ve iradesiyle kayıtlamak olurdu. Kur'an, hamdin, başlangıçta ve sonda, ezelde ve ebedde Allah'ın hakkı olduğunu söylemektir:

"İlkte de sonda da hamd, Allah'a mahsustur." (Kasas, 70)

Ve hamd yalnız insanlık dünyasından değil, bütün varlıklardan Yaratıcı'ya yükselmektedir, (bk. 30/18)

Bu noktalan değerlendiren Kur'an miifessirleri; hamdi, 'eşi ve benzeri olmayan ilahî rahmete duyulan **fıtri** övme ve yüceltme duygusu' şeklinde ifade etmişlerdir. Kur'an, Allah'a inananların 'son söz ve isteklerinin âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmek' olduğunu söyler. (10/10)

Dikkat edilirse Fâtiha'nın hamd cümlesindeki mastarın öznesi ve tümleci yoktur. Oysaki, harfi tarifle belirli hale getirilen mastarlar, özne ve tümleç (fail ve mefûl) alırlar. Hamd ayetinde almamıştır. Bu durumda, hamd cümlesinin ifade ettiği anlam, müfessirlerin ortak kanaatlerine göre şudur: Hamd, kime yapılırsa yapılsın, kim yaparsa yapsın, Allah adıyla anılan Yaratıcı Kudret'e mahsustur.

Hamdle ilgili olarak dikkat çekeceğimiz bir başka nokta da şudur: Bütün varlıklar ve oluş, Yaratıcı Kudret'e bir hamd seyri içinde olmakla birlikte en mükemmel hamd, en mükemmel varlık olan insandan çıkar.

Hamd etmeye, hamdele denir. Bunun en kısa şekli ise "Elhamdü lillah" (Hamd Allah'a özgüdür) demektir. Kur'an bünyesinde Elhamdü lillah ile başlayan 4 sure vardır: Fatiha, En'am, Kehf ve Fâtır sureleri. Elhamdü lillah deyiminin geçtiği ayetlerin sayısı ise 23'tür.

Allah'ın güzel isimlerinden biri de Hamîd'dir. Çok hamdedilen demektir. Ne ilginçtir ki, Son Peygamber'in ismi olan Muhammed ve Alnned de hamd kökünden gelmektedir